

ЗА ИЗБРАНИ ФРАЗИ И ЛЕКСИЧКИ ЕЛЕМЕНТИ ОД ЗАКОНОДАВНО-ПРАВНИОТ ПОСТИЛ НА АДМИНИСТРАТИВНИОТ ФУНКЦИОНАЛЕН СТИЛ (МАКЕДОНСКО-АЛБАНСКИ ПРИКАЗ)

Соња НОВОТНИ¹ Михајло МАРОВИЌ¹

¹Македонски јазик и книжевност, Филолошки факултет, Универзитет во Тетово
sonja.novotni@unite.edu.mk

Апстракт

Предмет на работа во овој труд е законодавно-правниот потстил на административниот функционален стил во македонскиот јазик, напоредно со паралели на албански јазик, преку што дадеме своевиден приказ на лексичките елементи што се широко фреквентни во административниот функционален стил, со што ќе ги доловиме сличностите и разликите на овој стил во двата јазика. Административниот стил ја покрива употребата на јазикот во рамки на дејноста на државите институции (внатре во државата и во односите со другите држави). Законодавно-правниот потстил е еден од потстиловите на административниот функционален стил, кој се реализира преку законите, статутите, наредбите и сл. Со компаративниот пристап и употребата на дедуктивниот метод на истражување ќе се обидеме да дадеме свој осврт на лексиката од административниот функционален стил во употребата во јавните институции во Македонија. Целта е да дадеме институционален лексички приказ на функционалниот стил кој е предмет на работа во овој труд, токму поради актуелноста на ваквите јазични прашања и политики во денешно време, а поврзани со двојазичноста на документите во меѓуинституционалната преписка.

Клучни зборови: *законодавно-правен потстил, административно-функционален стил, Устав.*

Abstract

The subject of this paper is the legislative-legal substyle of the administrative functional style in the Macedonian language, in parallel with the parallels in the Albanian language, through which we give a kind of presentation of the lexical elements that are widely frequented in the administrative functional style, thus capturing the similarities and the differences of this style in both languages. Administrative style covers the use of language within the activities of state institutions (within the state and in relations with other states). Legislative-legal sub-style is one of the sub-styles of administrative functional style, which is realized through laws, statutes, orders, etc. With the comparative approach and the use of the deductive research method, we will try to give our own review of the lexicon of the administrative functional style in the use in the public institutions in Macedonia. The aim is to give an institutional lexical overview of the functional style that is the subject of work in this paper, precisely because of the relevance of such language issues and policies nowadays, and related to the bilingualism of documents in inter-institutional correspondence.

Keywords: *legislative-legal sub-style, administrative-functional style, Constitution.*

Увод

Во рамките на законодавно-правниот потстил доаѓа до израз авторитетот на власта, државата, со правни акти, која ги регулира односите меѓу државните органи и граѓаните. Со правни акти граѓаните се обврзуват на нешто, им се наредува нешто или пак им се

забрануваат определени дејности. Карактеристики на овој потстил се: информативност, прецизност, објективност, стандардизираност и клишираност. Во овој потстил многу документи се оформени според општоприфатените норми за изложување на содржините. Во отсуство на индивидуализација во текстовите најшироко се претставени персоналните именки од машки род: претседател, министер, пратеник, и сл. Исклучокот од родот претставуваат дете, мајка и сл. Во рамките на овој потстил често се среќаваат пасивни реченици (Тантуровска, 2008, 15-48). Сп.: се гарантира право на желба; се гарантира слобода на уверувањето; се гарантира слобода на говорот итн. Асиндетонски и синдетонски сложени реченици добиваме при набројување на правата и на должностите на определени лица или институции: Собранието на Република Македонија³⁸ (Parlamenti i Republikës së Maqedonisë); го донесува и изменува Уставот (e sjell dhe ndryshon Kushtetutën); донесува закони и дава автентично толкување на законите (sjell ligje dhe jep shpjegim autentik të ligjeve); ги утврдува јавните давачки (I përcakton të dhënat publike); распишува референдум (shpall referendum); одлучува за резервите на Републиката (vendos për rezervat e Republikës); основа совети (formon këshilla); избира Влада на Република Македонија (zgjedh Qeverinë e Republikës së Maqedonisë). Основната карактеристика на законодавно-правниот потстил е информативноста. Синхрониската слика на еден стандарден јазик ги содржи во себе „последниците“ од дијахрониските процеси на тој јазик и претставува јазична подлога со „неизвесен“ надворешнојазичен правец на движење. На синхронско поле треба да се каже дека македонскиот стандарден јазик е изразен преку пет функционални стилови. Кога пишува за функционалните стилови, Тошовиќ (Тошовиќ 1988:35-55) ги карактеризира како системски реализации на јазикот на определени области на човековата дејност, условени од надворешнојазични фактори, но со сопствена внатрешнојазична реализација, со сопствени карактеристики и со покуса, или со подолга традиција. Значи, стилотворните фактори, кои се делат на надворешнојазични и внатрешнојазични, овозможуваат постоење на пет функционални стилови во јазикот, на релација општество - човек - јазик. Функционалните стилови се снабдуваат од јазикот, односно ги земаат оние елементи што им соодветствуваат. Главно, функционалните стилови ги имаат функциите на јазикот (за кои зборуваат Карл Билер и Роман Јакобсон). Меѓутоа, функциите на јазикот не можат да бидат основа за стилско раслојување на јазикот зашто една функција може да се јави во повеќе стилови, а во еден стил можат да се јават повеќе различни функции. Главно, функционалните стилови ги имаат функциите на јазикот. Меѓутоа, функциите на јазикот не можат да бидат основа за стилско раслојување на јазикот зашто една функција може да се јави во повеќе стилови, а во еден стил можат да се јават повеќе различни функции. Познато е дека административниот функционален стил го претставува јазикот што се употребува во рамки на дејноста на државните институции. Кај законодавно-правниот потстил доаѓа до израз авторитетот на власта. Државата е таа што ги регулира односите меѓу државните органи и граѓаните со правни акти. Преку правните

³⁸ Во областа на цитираните делови се користиме со материјали од Собранието на Р. М. и Уставот на Р. М. (<https://www.sobranie.mk/ustav-na-rm.nspix>; <https://www.sobranie.mk/content/Odluki%20USTAV/UstavSRSM.pdf>) (15.4.2020 г.)

акти граѓаните се обврзуваат на нешто, им се наредува нешто или пак им се забранува некаква дејност. (Тантуровска, 2008, 15-48). За грбот на Република Македонија се употребуваат: во состав на државниот печат (Në përmbajtjen e vulës shtetërore); во состав на печатот (Në përmbajtjen e vulës); во службените натписи (Në mbishkrime zyrtare); на објектите (Në objekte); во други случаи (Në raste tjera). За извршување и санкционирање со парични глоби следиме: со паричната казна до 3.000 денари или со казна затвор до 2 месеци ќе се казни за прекршок лице кое: го навредува знамето од Член 1 на овој закон (Ofendon flamurin neni 1 në këtë ligj); ќе истакне знамиња со различни димензии (Ngritja e flamujve me dimensione të ndryshme); ќе истакне знаме на народност, односно етничка група или на Социјалистичка република без знамето на РМ во случаите предвидени во член 7 (Ngritja e flamurit të kombësisë ose të grupit etnik ose të republikës socialiste pa flamur të RSM në rastet e parapara në nenin 7). Употреба на неопределени именски групи е општа карактеристика на административниот стил како затврдени изрази од типот: Советот на јавната установа донесува статут (sjell statut); донесува акти за внатрешна организација (sjell akte për organizimin e brendshëm); донесува програми за работа и развој (sjell programe për punë dhe zhvillim); донесува финанс план (sjell plan financiar); донесува годишна сметка (sjell llogarinë vjetore); избира и разрешува директор (zgjedh dhe shkarkon drejtor); усвојува годишен извештај за работата (miraton raport vjetor për punë); врши други работи кои се во функција на остварување на дејноста (kryen punë tjera që janë në funksion të realizimit të veprimtarisë) итн.

Според правната терминологија, терминот Устав, во формална смисла претставува правен акт со највисока правна сила, што значи тој е над сите закони. Во материјална смисла претставува правен акт со кој се утврдува општествено-економското уредување на државата и државната организација. Измена на точките во Уставот се прават со амандмани: со точка еден од овој амандман (Me pikën një të këtij amandmani); граѓаните на Република Македонија пред Уставот и законите се еднакви (член 9) (Qytetarët e Republikës së Maqedonisë para Kushtetutës dhe ligjeve janë të barabartë); Владата има право да постави прашања за доверба на Собранието (член 93) (Qeveria ka të drejtë të parashtojë pyetje për besim te Parlamenti neni 93); член на владата има право да поднесе оставка (член 94) (Anëtar i Qeverisë ka të drejtë të jep dorëheqje neni 94); нацрт за измена на Уставот го утврдува Собранието со мнозинство гласови (Projekti për ndryshim të Kushtetutës e përcakton Parlamenti me shumicë votash); Уставниот закон го прогласува Собранието (Ligjin kushtetues e shpall Parlamenti); државната управа ја сочинуваат Министерството и други органи на управата (Administratën shtetërore e përbëjnë Ministritë dhe organet tjera drejtuese); судската власт ја вршат Судовите (член 98) (Pushtetit gjyqësor e kryejnë Gjyqet neni 98).

Законодавно-правниот потстил е еден од петте потстилови на административниот функционален стил. Познато е дека административниот функционален стил ја покрива употребата на јазикот во рамките на дејноста на државните институции (внатре во државата и во односи со другите држави). Потоа во рамките на односите меѓу државата и производните, трговските и други организации, а ги прифаќа начините на кои општи секој

граѓанин со државата, односно државата со граѓанинот. Сите потстиливи содржат именување на документ на некакво тело на организација итн. Станува збор за вторичните сопствени имиња, кои се базирани на апелативите од типот: закон, програма, (стручен) совет, комисија, договор, решение, министерство, (управен) одбор, статут итн. Овие имиња во најголем број се среќават во законодавно-правниот функционален потстил. Основната форма на петте потстиливи е *пишуваната форма*, иако се јавува и во говорена форма, (на Седниците, на Собранието, на собири од различен вид). Обележје на врзаниот текст е воспоставување врски меѓу одделните негови делови што се ноаѓат во извесни односи. Така, поврзувањето, односно кохезијата се изведува со јазични средства, како граматички, така и лексички. Според тоа, референцијата како граматичко поврзување, се сретнува многу често низ страниците на законодавно-правните текстови. Посочувањето на еден елемент во текстот може да се изведе со помош на членските морфеме и со заменските зборови, употребени анафорски или катафорски. На почетокот на секој закон постои наслов. Насловите на законите се индивидуализирани најчесто со неопходни податоци, често се среќаваме: Закон за сопственост и други права (Ligji për pronësi dhe të drejta tjera); Закон за градежно земјиште (Ligji për tokë ndërtimore); Закон за облигациони односи (Ligji për marrëdhënie obligative); Закон за наследување (Ligji për trashëgimi); Закон за вршење на земјоделската дејност (Ligji për veprimtari bujqësore); Закон за вршење на нотарските работи (Ligji për kryerjen e punëve noterike); Закон за податоци на електронски облик и електронски потпис (Ligji për të dhënat në mënyrë elektronike dhe firmosje elektronike); Закон за централен регистар (Ligji për regjistrin qendror); Закон за локална самоуправа (Ligji për vetëqeverisje lokale); Закон за култура (Ligji për kulturë); Закон за авторско и други сродни права (Ligji për autorësi dhe të drejta të ngjashme); Закон против ограничувањара на конкуренцијата (Ligji kundër kufizimit të konkurrencës); Закон за потпомагање на технолошкиот развој итн. (Ligji për ndihmën e zhvillimit teknologjik).

Стилот е збир од дополнителни информативни вредности на говорот, а тие произлегуваат од изразни средства меѓу повеќе конкурентни и нивно вклопување во текстот. Стилот ни помага да ја утврдиме типичната ситуација во која се ноаѓа составувачот на текстот и неговиот примач. Функционалниот стил, пак се должи на фактот дека можеме да зборуваме за раслојување на јазикот, а тоа е фактот дека секој зборуваач на еден јазик, во зависност од ситуацијата во која се ноаѓа, помалку или повеќе свесно одбира од јазичните средства такви што одговарат според него, на дадена ситуација. Според Тошовиќ (Тошовиќ, 1988: 18-175) функционалностилската диференцијација на јазикот ги карактеризира функционалните стилови како системски реализации на јазикот во определени области на човековата дејност, условени од надворешнојазични фактори, но со сопствено внатрешнојазична реализација, со сопствени карактеристики или со покуса, или подолга традиција. Тошовиќ (Тошовиќ, 1988: 18-175) нагласува: „Ако е стилот во јазикот, јазикот во човекот, а човекот во општеството, тогаш, јазикот, човекот и општество претставуваат суштествени определувачи на функционалните стилови. Функционалниот стил е збир од норми што ги определуваат изборот и употребата на јазичните средства во определени

услови на јазичното општење“. Функционалните стилови имаат неколку особености: функционалниот стил преставува јазична реализација со определена функција; тој задоволува индивидуални и социјални потреби на единката во општеството; функционалниот стил е јазичен израз со сопствен систем, но нема остри граници меѓу функционалните стилови; функционалните стилови се карактеризираат со помала или со поголема застапеност на определени јазични средства со апстрактна или со конкретна лексика; функционалните стилови имаат свој развој, зашто го следат развојот на општеството и на јазикот; за да има функционални стилови треба да има стилотворни фактори, а тие се делат на: надворешнојазични и внатрешнојазични. Тошовиќ (Tošović, 1988: 18-175) разликува функционалностилски комплекси кои се поделени на: писмен наспрема устен; професионален наспрема непрофесионален; профан наспрема сакрален; цивилен наспрема воен функционалистички комплекс, а разликува и меѓустилови во кои се вклучени: епистоларниот; мемоарскиот; рекламниот; сценаристичкиот; есеистичкиот; ораторскиот меѓустил. Тој (Tošović, 1988: 18-175) вели дека секој функционален стил располага и со потстил и со жанрови. Потстилови на уметничколитературниот функционален стил се: прозниот со епски жанрови: расказ, новела, роман; поетскиот со лирските и со лирско-епските жанрови; драмскиот, кој се реализира како драма, трагедија, комедија. Потстилови на публицистичкиот функционален стил се: новинарскиот, со следниве жанрови; информативен кој се реализира преку информација статија, хроника и интервју. Потстилови на научниот функционален стил се: строго научниот (докторски и магистерски трудови); научно учебничкиот (учебници и учебни помагала); научно популарниот (книги, статии, емиси). Потстилови на административниот функционален стил се: законодавно правниот; општествено политичкиот; дипломатскиот; деловниот и персоналниот. Функционалните стилови се реализираат пред сè со јазични средства односно во говорот. И во јазикот, и во функционалните стилови, во центарот на вниманието е единката. Разговорно-функционалниот стил е тесно поврзан со целокупниот живот на единката. Уметничко-литературниот функционален стил, исто така го покрива целокупниот живот на единката, но го одразува преку талентот на творецот на текстот (Ѓуркова, 1998: 211-220).

Заклучни согледби

Во овој труд предмет на обработка беа административниот функционален стил и законодавно-правниот стил, што е еден од потстиловите на административниот функционален стил. Македонско-албанските паралели претставуваат интересен јазичен материјал, а заедничките теми произлегуваат од законодавното и административно-јазичното заедничко искуство на двата јазика. Наведените примери ги истакнуваат културолошките и стилските специфики на двата јазика прикажано преку стилистиката воопшто. Би додале дека ваквиот приказ е токму актуелен во овој период и би требало дополнително да се пристапи со поголем ентузијазам и обем кон ваквата специфична проблематика во која се најде Р. М. Се надеваме дека со оваа обработка од областа на

стилистиката и на јазикознанието придонесовме во мала мера да се поттикне паралелното прикажување и употребата на стилистиката во двата јазика, македонскиот и албанскиот, особено во областа на администрацијата и законодавството, каде што во суштина би требало да имаме строги јазични правила и норми на пишување.

Литература на кирилица:

- [1]. Бојчев Д. (1998), *Дипломатски речник*, Скопје.
- [2]. Конески Б., Тошев К. (1950), *Македонски правопис со правописен речник*, Скопје.
- [3]. Конески К. (1999), *Правописен речник на македонскиот литературен јазик*, Скопје.
- [4]. Корубин Ј. (2005), *Социолошки теми за јазикот*, Филозофски Факултет, Скопје.
- [5]. Минова Ѓуркова Л. (1998), Некои особености на законодавно-правниот потстил на административниот стил (со примери од Уставот на Република Македонија), *Годишен зборник на Филолошкиот факултет*, Скопје.
- [6]. Тантуровска Л. (2008) *Законодавно-правниот потстил на административниот функционален стил врз примери од македонскиот јазик*, Посебни изданија на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, кн. 58, Скопје.
- [7]. *Правопис на македонскиот литературен јазик* (1998), Скопје.

Литература на латиница:

- [1]. Tošović, B. (1988) *Funkcionalni stilovi*, Svjetlost, Sarajevo.
- [2]. <https://www.sobranie.mk/ustav-na-rm.nspx>. (15.4.2020 г.)
- [3]. <https://www.sobranie.mk/content/Odluki%20USTAV/UstavSRSM.pdf>. (15.4.2020 г.)